

A Czesław Miłosz évforduló magyarországi rendezvényeivel kapcsolatos cikkekből válogattunk:

EGY HÉT

morze

■ **DIGITÁLIS AKADEMIA: ÚJ TAGOK** A Digitális Irodalmi Akadémia tagjainak egyhangú szavazataival Darvasi László, posztumusz pedig Páskándi Géza lett a DIA új tagja. Megfelelő előkészítés után az ő műveik is fölkerülnek a Petőfi Irodalmi Múzeum keretei között működő intézmény honlapján elérhető, nélkülük eddig 72 szerző műveit tartalmazó, folyamatosan bővülő adatbázisba (dia.pim.hu).

■ **FRANKFURT: KÖNYVVÁSÁR ELŐTT** *Rethink. Renew* – a dolgok átgondolására, megújítására hívó mottóval rendezik meg az idei Frankfurter Könyvvásárt. Az október 12-től 16-ig tartó esemény díszvendége, Izland kb. 40 szerzővel képviselteti magát (köztük Andri Snær Magnason, Gudrún Eva Mínervudóttir, a krimiszerző Arnaldur Indriðason és Yrsa Sigurdardóttir és az idei Nordic irodalmi díj nyertese, Gyrdir Elíasson). Az irodalmi bemutatkozást képzőművészeti és fotókiállítások, filmes, zenés, színházi, építészeti, divat- és formatervezési programok egészítik ki.

■ **BEATLES: ÁRVERÉS, HALÁL** 23 ezer dollárért kelt el egy Los Angeles-i aukción a Beatles 1965-ös szerződése, amelyben kikötötték: nem játszanak szegregált közönség előtt.

71 éves korában elhunyt Robert Whitaker: a brit fotós az 1964-es ausztrál turnén dolgozott először a zenekarral. Ő örökölte meg 1966-os New York-i fellépésüket is a Shea Stadiumban – de fotózott háborúban is (Vietnam, Kambodzsa, Banglades).

■ **GYÁSZ** 75 éves korában elhunyt Sylvia Robinson: 1957-ben, még Little Sylvia néven tűnt fel a *Love is Strange* című számával (társaszerző: Bo Diddley), 1973-ban a *Pillow Talk* című korai diszkóslágerrel nyitott utat Donna Summer szexi dalaihoz, majd 1979-ben megalapította Sugar Hill Records nevű cégét: a *Rapper's Delight*-tal innen indult világhódító útjára az oldschool rap (Grandmaster Flash & The Furious Five).

■ **DESIGNHÉT** Szeptember végén kezdődtek, és október 9-ig még tartanak a 8. Budapesti Design Hét programjai – katt: designhet.hu.

Magyar Narancs/2011. Október 6.

■ **MILOSZ: 100** Reméljük, hogy Czesław Miłosz születésének századik évfordulója esélyt ad arra, hogy újra foglalkozzunk munkásságával, amely régóta arra késztet, hogy kreatívan reflektáljunk világunk állapotára – e szerény óhajjal indították útjára az író, költő, esszéista centenáriumi évét, amely ugyan a májusi krakkói Miłosz Fesztivállal ért tetőpontjára, de a Lengyelország EU-elnökségéből fakadó lehetőséggel élve rendezvények egész sora húzódik át az esztendő második felére is. A Petőfi Irodalmi Múzeumban október 11-én nemzetközi konferenciát rendeznek *Czesław Miłosz közép-európai identitása és az európai kultúrában elfoglalt helye* címmel, a budapesti Lengyel Intézettel és a varsói Adam Mickiewicz Irodalmi Múzeummal közösen. Mellé egy kiállítás is dukál: *Czesław Miłosz 1911–2004*. Számos műve olvasható magyarul, legutóbb *A lengyel irodalom története* jelent meg, ezt már kaliforniai emigrációjában írta, s várható még a Szülőházam, Európa hangskönyv kiadása is. Novemberben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem is tervez egy konferenciát. A szülőházáját, Litvániát, Európa számos országát, Kanadát és Amerikát is érintő Miłosz-év eddigi és hátralévő eseményeiről részletesen: milosz365.eu. Illusztráció: az első fotó, amely azt követően készült, hogy 1980-ban Miłosz értesült: neki ítéltek a Nobel-díjat.

Fotó: Jim Palmer

■ **GYÁSZ** Előre megmondták: 67 éves korában fog meghalni („Boncolást nem kérek”, *Magyar Narancs*, 2009. augusztus 13.) – szavatartó ember volt: 67 éves korában meghalt Geoszáb László (eredeti nevén Szabó László Attila) tanár (II. Rákóczi Ferenc Gimnázium, 70-es évek), fogoly (Gyorskocsi utca, 1979), szakács (Fészek klub, Gyöngy vendéglő, 80-as évek), majd újból tanár, sőt, Petri György szavaival élve polipédagógus (csepeli Karácsony Sándor Ált. Isk.). Mindemellett költő, grafikus – és az utóbbi években kvázi hajléktalan. Tanítványok, képek és versek százai maradtak utána. Barátsága Petri Györggyel, Pap Zsolttal (osztálytársak voltak a Toldy gimnáziumban) és később Hajnóczy Péterrel jelentősen meghatározta életvitelét – így halálának okát is.

■ **EMBERJOGI** Predrag Stakić nyerte az emberi jogok nemzetközi emblémájának tervezésére kiírt pályázatot: a Belgrádban élő, 32 éves szerb grafikus galamb formájú kezét ábrázoló, ötezer euróval jutalmazott munkáját 15 ezer online pályázat közül választották ki, ezek 190 országból érkeztek. A német külügyminisztérium által kezdeményezett verseny zsűrijében olyan személyiségek kaptak helyet, mint Erik Spiekerman grafikus, Ai Wei Wei képzőművész, Jimmy Carter volt amerikai és Mihail Gorbacsov egykori szovjet elnök, Aung San Suu Kyi burmai emberjogi aktivista, és Jimmy Wales, a Wikipedia alapítója.

■ **NOBEL-ESÉLYEK** Lapunk utcai megjelenésének napján, október 6-án jelentik be Stockholmban, ki nyerte az idei irodalmi Nobel-díjat, így az olvasó már a végeredmény ismeretében böngészheti az alábbi listát, a londoni Ladbrokes fogadóiroda ajánlatát, amely szerint a legtöbb esélye a szíriai származású, Párizsban élő, arabul író költőnek, Adonisnak van (röla valamivel bővebben: *Narancs, szeptember 1.*). A negyedik helyre Nádás Péter tippelték, gyakorlatilag a teljes kortárs világirodalmat megelőzve (zárorjelben az oddsok). Kertész Imre 2002-es díjára és néhány más esetre gondolva nem irreális az, hogy viszonylag rövid idő elteltével egyazon országból két író is kitüntessenek: Czesław Miłosz (1980) után jött Wisława Szymborska (1996), a dél-afrikai Nadine Gordimer (1991) után J. M. Coetzee (2003), az angol Harold Pinter (2005) után Doris Lessing (2007), a német Günter Grass (1999) és az osztrák Elfriede Jelinek (2004) után pedig a Romániából kivándorolt Herta Müller (2009). Íme az október 3-i élcsoport:

Adonis (szír költő, 4/1)
Tomas Tranströmer (svéd író, 6/1)
Murakami Haruki (japán író, 8/1)
Nádás Péter, 10/1
Assia Djebar (algériai író, 12/1)
Ko Un (dél-koreai költő, 14/1)
Thomas Pynchon (amerikai író, 16/1)
Les Murray (ausztrál költő, 16/1)
Nuruddin Farah (szomáliai író, 20/1)

A lista igen hosszú, a 100/1-es oddsig tart, az itt felsoroltak alatt olyan hírességek szerepelnek, mint Philip Roth, Cormack McCarthy, Claudio Magris, Amos Oz, Milan Kundera, Ismail Kadare, Michel Tournier, Václav Havel, Viktor Pelevin, Paul Auster és még sokan mások, köztük a magyar származású Gitta Sereny (az *Albert Speer küzdelme az igazsággal* szerzője, 50/1), akinek a győzelme ugyanannyit fizetne, mintha Ian McEwan, Salman Rushdie, Umberto Eco vagy Bob Dylan jönné be.

Magyar Nemzet/2011.szeptember 29.

... azután vagy megfelelnek a határoltnak, vagy nem. Vera Muhina például nagyon is megfelelt, mégsem az ő munkás és kolhozparasztasszony-élmélművének a fotóját látja itt. Számomra nem első sorban az volt a fontos, amikor elkezdtem vele foglalkozni, hogy ki

– Az eredeti modell évtizedekkel ezelőtt elpusztult. Hogyan sikerült mégis rekonstruálnia Tatlin toronyát?
– Véletlenül fedeztem fel, hogy két, 1920-ban a torony makettjéről készült fotó tulajdonképpen egy sztereokép két darabja. A képeket

– Mintha a megfogható helyett jobban érdekelné az illúzió...
– Negyven éve foglalkozom illúziókkal. Sok munkám a vizuális, illetve az intellektuális illúziókkal kapcsolatos kérdésekkel járja körül, de a legizgalmasabb és legnehezebben körüljárható a szociális

bizonyos alakzatokat gravírozok a forgó, csillogó fémlemezre, s a produktív látórendszernek köszönhetően a mű képe a néző fejében születik meg.
– Hogyan jutott el az építésztől az anyagtalanság határára járó művekig?

godik. Szerencsére Oroszország nagyvárosaiban egyre több olyan múzeum van, amelyben az új művészettel találkozni lehet. És azt tapasztalom, hogy a fiatalok érdeklődnek a modern, a kortárs művészet iránt, beszélnek róla, ha történik valami.

Nemzeti Kulturális Alap igazgatóságához, amely összeg több kulturális program, pályázat, illetve művészeti társadalmi szervezete működésének fedezetét, valamint Közkincs hitelprogram 2011. évi támogatását hivatott biztosítani.

Egy máig ható lengyel világpolgár a határvidékről

Száz éve született Czeslaw Milosz Nobel-díjas költő, író, műfordító · Munkásságáról itthon is több programmal emlékeznek meg

Czeslaw Milosz éve 2011 mind Lengyelországban, mind szülőföldjén, Litvániában. A Nobel-díjas lengyel költő, író és műfordító születésének századik évfordulóját az UNESCO is felvette hivatalos megemlékezési sorába. Az évforduló épp június 30-ra, a lengyel uniós elnökség első napjára esett, a világhírű alkotó életműve a lengyel elnökség kulturális programjában is kiemelt szerepet kapott. Október 11-én itthon is konferenciát rendeznek Milosz tiszteletére a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban.

■ KONCZ ÉVA

Egész évben kiállítások, találkozók, előadások, konferenciák sorával emlékeznek a XX. század nagy gondolkodójára a világ országaiban, elsősorban természetesen Lengyelországban. A magyar közönség a budapesti Lengyel Intézet őszi programsorozatának rendezvényein ismerheti meg közelebbről életét, műveit, gondolatait a kultúráról, az európaiságról, a napjainkban is tapasztalható

identitásválságról. A Milosz-év alkalmából az író több műve a boltokba kerül itthon is. Az Európa kiadó által újra megjelentetett esszégyűjtemény, A rabul ejtett értelem, amely Czeslaw Milosz nemzetközi hírnevét megalapozta, a totalitárius rendszerek és a kultúra kapcsolatát elemzi. A Nagyvilág kiadó a Metafizikai pauza című esszégyűjtemény kiadásával tiszteleg a Nobel-díjas író előtt. Igazi kuriózumnak számít A lengyel irodalom története című, eredetileg

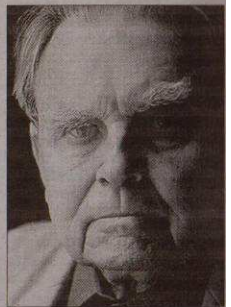
angol nyelven írt tudományos értekezés, amelyet teljes formájában a lengyel olvasóközönség is csak 2010 októberében vehetett kezébe. A magyar kiadás az idén júniusban jelent meg Mihályi Zsuzsa fordításában, az Attraktor Kiadó gondozásában, a kétkötetes művet a Lengyel Intézetben mutatták be szeptember 15-én.

Milosz Családias Európa címen megjelent önéletrajzi, önmeghatározásra törekvő esszéketet néhány nappal később, szeptember 23-án az Országos Idegennyelvűlvi Könyvtárban mutatták be.

Andrzej Franaszek, Milosz legújabb biográfiájának szerzője egy kiállítással is igyekszik közelebb hozni a magyar közönséghez az író életét és munkásságát. A Czeslaw Milosz 1911–2004 emlékkiállítást október 3-ig az Országos Idegen-

nyelvű Könyvtárban, majd a Petőfi Irodalmi Múzeumban és az egrai Gárdonyi Géza Színházban tekinthetik meg az érdeklődők. Október 11-én szintén a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum ad helyet annak a nemzetközi konferenciának, amelynek fő célja, hogy rámutasson Milosz szellemi örökségének aktualitására. A Czeslaw Milosz közép-európai identitása és az európai kultúrában elfoglalt helye címmel megrendezett konferencia előadói és vendégei között több neves Milosz-kutató is szerepel. A jubileum magyarországi programsorozata részeként különleges koncertet hallgathat a hazai közönség: Márkos Albert Hang hangba hull és hangot kerget című, Milosz versei által ihletett műsort október 8-án mutatja be Budapesten a Bakáts téri templomban.

NÉVJEGY. Czeslaw Milosz Litvániában született 1911. június 30-án. Vilniusban szerzett jogi diplomát, első publicisztikai egyetemi éve alatt jelentek meg. 1940-től Varsóban élt, a háború idején illegális lapokban álnéven jelentek meg írásai. 1945-től diplomáciai szolgálatba lépett, de 1950-ben megszakította a kapcsolatot a lengyel kommunista vezetéssel. Válaszul a hatóságok bevonták útlevelét. Milosz Franciaországban kapott politikai menedéket, majd 1960-ban az Egyesült Államokban telepedett le. Több mint húsz éven át tanított a kaliforniai Berkeley egyetemen. Hazáját csak az irodalmi Nobel-díj elnyerése (1980) után kereshette fel ismét, végleg csak 1993-ban költözött vissza. 2004-ben bekövetkezett haláláig Krakkóban élt és alkotott. A legnevesebb lengyel esszéírónak tartják, költőként is kiemelkedő. Határvidékről jött világpolgár, a XX. század tragédiáinak szemtanúja, meglátásai ma is sokakat foglalkoztatnak világszerte.

A ROVAT MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA

mvm paksi atomerőmű

jövők energiája

A Czesław Miłosz konferencia és kiállítás reklámja az Élet és Irodalomban

AJÁNDÉKOZZON ÉLET ÉS IRODALMAT!

Lepje meg családtagjait, barátait, üzletfeleit Élet és Irodalom-előfizetéssel. Rendelje meg igényes grafikai kivitelű ajándékutalványunkat, s adja át annak, akit tartalmaz és maradandó ajándékkal kíván megfizetni. Hónapokon át mindig Önre emlékezteti majd őt a hetenként érkező Élet és Irodalom.

Az ajándékutalvány megrendelhető a 210-6149-es és a 210-5159-es telefonszámokon, es@es.hu e-mail címen, valamint személyesen megvásárolható az ES szerkesztőségében (1089 Budapest, Rezső tér 15).

Az előfizetés díja: negyedévre 4600 Ft, fél évre 8500 Ft, egy évre pedig 15 500 Ft.

ÜNNEPELJEN VELÜNK!

- 20 éve független az Írók Boltja

Október 4., VÁSÁRLÓK NAPJA
Ha több könyvet vesz, 20% kedvezményt kap!
(Esetenként további kedvezmények is lehetségesek)

Október 5., GUTENBERG ÉLI

PERFORMANSSZ - 2000. évi Balázs-érem díjazott előadás olvasson a kirakatkönyvben

16.30-18.30
ÜVEGGYŰJŐ REND - 1000. évi Balázs-érem díjazott előadás olvasson a kirakatkönyvben

18.30
ÁGENS - 1000. évi Balázs-érem díjazott koncert

ÍRÓK BOLTJA 20

2011 október 11. 9.00-17.00 kedd

Petőfi Irodalmi Múzeum
Budaörsi út 46. (Könyvtár mellett)

CZESŁAW MIŁOSZ
KÖZÉP-EURÓPAI IDENTITÁSA
ÉS AZ EURÓPAI KULTÚRÁBAN ELFOGLALT HELYE

NEMZETKÖZI KONFERENCIA

Bernadetta Dunka
Andrzej Franaszek
Jarosław Kijakowski
Andrzej Kowalczyk
Anna Wasilowska
Piotr Śliwowski
Dyżek Siedler
Gimnazi Győr
Norvath Csaba
Kriszta Csaba
Pillay László
Gábor János
Tóth Péter
Tommy Fikser
Danuta Balazsághémi

2011. SZEPTEMBER 30.

17

ÉLET ÉS IRODALOM

Az „orthonvédelmi akcióterv” sokat hangoztatott alapelve szerint úgy igazságos, ha a mentés költségét közösen viselik az adósok, a hiteltelők és az állam. De, mint minden szentnek, a magyar kormánynak is maga felé hajlik a keze: miért kockáztatná az adófizető (választó)polgárok jóindulatát (szavazatát), ha van kire tolni a terheket? A korábbi „orthonvédő” megoldásokban sem vállalt magára sokat (lásd erről július 1-jén,

az utóbbinak pedig a hitelképességi követelmények (pl. az adós nem tudja biztosítani a 25 százalékos önerőt). A mintegy 5200 milliárd forint értékű ingatlanfedezeti banki devizahitelnek csupán negyedével-felel kalkulálva is 1300-2600 milliárd forintnyi hitelállományt érthet a kedvezményes vétőrelesztés, aminek veszteségvonzata (20-25 százalékos ártolyameltéréssel számolva) 260-500 milliárd fo-

gyar bankszektor adózott eredménye már 2010-ben lenullázódott (12 milliárd forint volt az előző év 209 milliárdjával szemben), a bankok egy része (közük több külföldi tulajdonú veszteséges volt). A kilencedő többszörösére rúgó újabb teher számos banknak már a tőkét fogja apasztani, veszélyeztetve az előirt tőkeegyelelét. Mivel a devizaadósság egyösszegű visszafizetésére éppen a részleteket pontosan fizető „jó” adósok lesznek képesek, a vétőrelesztések nem csökkentik a bankok által viselt hiteltelési kockázatot. Sőt mivel a tömeges előirtrelesztéssel együtt járó devizavásárlások gyengítik a forintot, aminek hatására emelkednek a törlesztőreztetek, a vétőrelesztésre nem képes adósok kockázata még nő is.

Minél többen ének a törvény adta lehetőséggel, annál nagyobb lesz a bankoknak az ártolyamkülönbségből fakadó azonnali veszteségük, és annál jobban romlik a megmaradó hitelállomány minősége, ami viszont a nagyobb kockázati céltartalékigény miatt okoz veszteséget. A kormányzat furmányos akciója így két ágon is emésztő a bankok tőkéjét.

Ez aztán az innovatív bankablás! A szokványos rabló besétál a kassza mögé intézménybe, és elviszi a feltehető cash-t. Jó, a XXI. század hacker-bankablója már ennél korszerűbb módszerekre, egyes bankszámlák kiritésére is képes. De ún. jogállamban a magyar kormányon kívül kevesen képesek arra, hogy egyetlen paragrafus beiktatásával a komplex bankrendszer tőkéjét megterjedjék. S mindezt alig egy évvel a hasonló vagyondízmát jelentő különadó bevezetése után.

Ördögi terv?

Vajon a bankellenes képések szokásos népszerűségén és a vétőrelesztésre képes devizahiteles közepes-talaj szavazatának megnyerésén túl

tel nyújtására, mert azt majd a piac ügyi elvégzi. Ha egy bank a saját devizahitelesének nyújt forinthitelt, az öngyilkosság volna, hiszen ez számára egyértelműen veszteség. Am ha a versenyhátr devizaadóssáinak nyújtja, akkor előnyre tesz szert, mert bővíteni tudja piacát.

A kormányfő arra bízozhat, hogy a hitelintézetek - eltérő pozíciójuk miatt - még vészhelyzetben sem képesek összelegni. Pedig mindegyikük akkor jarna a legjobban, ha megtagadná a devizaadósság kiváltására szolgáló forinthitel nyújtását, hiszen akkor csak a saját megtakarításukból törlesztők ártolyamvesztéségre hárulna rá. A kormányfő nyilván bízik abban, hogy lesznek „sztrájkterelő” bankok, amelyek versenyhátráiknál kevesebbet vesztenek azzal, ha mégis nyújtanak ilyen célú forint kölcsönt, mert kisebb arányban érintettek a devizahitelezésben vagy olcsóbb forintforrásokkal rendelkeznek. Az „ördögi terv” kiágyalója abban is bízik, hogy a „játékban” résztvevők mindegyike tudja: már egyetlen „sztrájkterelő” is veszélyeztetni mindenki más pozícióját, s emiatt akkor jár jobban, ha maga áll a forinthitelkezés élére.

Kikre számít vajon a miniszterelnök? Orbán az OTP-t és az FHB-t nevesítette mint amelyek számíthatnak a kormány támogatására, amely nyíltan a tőkéjüket veszélyeztetné az akcióterv (öt nyilván nem zavarja, hogy ez az uniós versenyjogba ütközne). E bankok is nyálgó ulének ugyan a devizahitelekben, de a folyószámla betétek piacvezetőjeként az OTP rendelkezik a legtöbb olcsó forintforrással, így könnyen tudna forinthitel nyújtásával ügyfeleket elhappolni más nagybankoktól. Ott vannak még az echte magyar takarékszövetkezetek meg néhány barátibank, de öök együttesen sem rendelkeznek túl sok forrással, tőkeerejük pedig csekély ahhoz, hogy hiteltelési aktivitásukat gyorsan megnövelhessék.

Igy végső soron a nagybankok ösz-

szama nemhogy nő, de tovább csökken. Pláne, hogy a hitelszerződések alkotmányesítő felrügásával a kormány újabb lyukat ut a jogbiztonság már erősen megrostált szövetébe, amivel a bankszektoron túlmutató hatást vált ki a befektetőkből. Hiszen ki vehet komolyan ezután Magyarországon bármely polgári szerződést? A közbizalom megrendülése tőkekiáramláshoz, a hazai megtakarítások hajtánálóság hanyatlásához vezetne - csupa olyan jelenséghez, amelyek éppen a vágyott gazdasági fellendülést assák alá.

A társadalompolitikai vonatkozások sem mellékesek. A jogszámbély világosan tükrözi a közepes-talaj támogatását nyíltan felvállaló kormány politikai megfontolását: az ártolyamkockázat kiküszöbölésére hozott intézkedés a bankok mellett főként a rossz jövedelmi és vagyoni helyzetű adósokra hárítja a terheket. Azokra, akik nem élhetnek a kedvezményes vétőrelesztés lehetőségével, miközben más módon sem kapnak érdemi segítséget a kormánytól: a Nemzeti Eszközkezelő gumiöntök bizonnyult, a kormány ócsai hábitéptési akciója pedig aligha old meg bármit is.

A számításba azonban kiba csúszott: A devizahiteles közepes-talaj sorátéggó oldomány figyelmen kívül hagyja, hogy ugyancsak közepes-talaj érdekelt a leginkább abban, hogy a megtakarításait biztonságban tudja. Márpedig a bankok sorozatos megsarcolása a tulajdonosok mellett éppen a betétesek érdekét sérti, az ő biztonságukat veszélyezteti. Aligha lehet komolyan a kormányfő, hogy sokáig támaszkodhat olyan közepes-talajbeli szavazóbázisra, amelyek folyamatosan a vagyona elvesztéséért kell aggódni.

Vagy-vagy. Vagy nem kell a tőkés gazdaság, de akkor nemzeti polgárság sem lesz, vagy mégis kelneek a polgárok, de akkor nem zavarható el a nemzetközi tőke sem. Nem ártana mielőbb dönteni. Amíg egyáltalán még van miről.

ÉLET ÉS IRODALOM

6

2011. SZEPTEMBER 23.

LENGYEL
INTÉZET
INSTYTUT
POLSKI

PRESS

NAGY VILÁG

Világirodalmi folyóirat

A TARTALOMBÓL

HOMMAGE À CZESŁAW MIŁOSZ

CZESŁAW MIŁOSZ

Orpheusz és Eurüdiké

Európa védelmében

Ördögök

Dosztojevszkij

ANDRZEJ FRANASZEK

Milosz élete

Ne költünk belőle mítoszt!

Agnieszka Wolny-Hamkało beszélgetése Andrzej Franaszekkel

KONSTANTY JELEŃSKI

„Hegyek között, időm puha fénye”

Dosztojevszkij a szellem betegségeit vizsgálta

Cezary Gawryś és Józef Majewski beszélgetése Czesław Miloszsal

2011/9–10

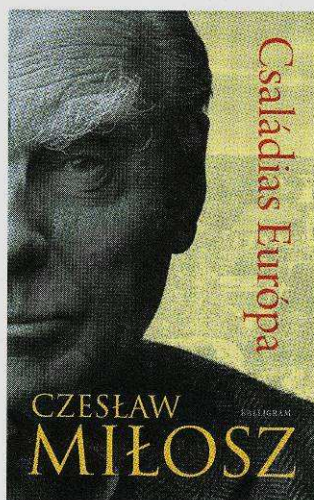
Könyv

Sziszüphoszi boldogság

Czesław Miłosz: *Családias Európa*

■ Manapság, amikor mifelénk egyre több a habzó száj és az ezzel párhuzamosan megsokasodó ökolbe szorult, de tehetetlen kéz; manapság, amikor Európa gondolatát államilag gyalázzák sárba, ámde azok, akik e mélyszittyákkal szemben még emésztés közben is folyvást Európára hivatkoznak, alig értik, hogy az több, mint a remek autópályák és a téli *Schlussverkauf* földrajzilag egyberántott egyvelege; szóval manapság, amikor egyesek szégyellik bevallani, hogy egykor komolyan tanulmányozták Marxtot, és úgy vélik, a szembenézéshez vagy az önéletrajzi lyukak befoltásához elég, ha a Kádár-szisztémában írt műveikből kigyomlálják a „marxizmus klasszikusaitól” származó idézeteket; manapság, amikor a megfontolatlan Én túlteng és köldököt néz minden irodalmi és művészeti utcasarkon, de közben nem kérdez rá önmagára, vagyis arra, honnan ered ez a mindig bizonytalan talajú, ráadásul rendes esztétikai formát nem kapott Én; manapság, amikor a „polgár” és a „keresztény” fogalmát kisorsajátította egy nyereg alatt puhított agyú, csak a bitangkassza felnyitásaikor vallási áhítatot mutató gyülekezet, miközben nagyon keserves találni egy valóban keresztény polgárt, vagy csak egy jelzötlen *citoyent*; manapság tehát Magyarországon mindennél fontosabb lehet e kötet eredetileg 1959-ben (!) megjelent, a Párizstól nem messze eső Montgeron-ban lengyelül írt szavainak megfontolása.

Mértéktartó szavak. Higgadt elemzések, okos önvizsgálatok. Szembenézés a korrallal és önmagunkkal. Néhány briliáns portré; az antifilozófus filozófus, „a Tigris” alakja, a távoli rokon, a költő Oscar Miłosz lenyűgöző figurája, és velük a kérdés: miért játszik néhány személyiség oly roppant szerepet az életünkben, mi a titka vonzerejük-

nek? Talán mert hozzásegít pár kérdés felvetéséhez? Például hogy mit tettem, mit akarhatok, mit remélhetek? Honnan jöttem és jöttünk, megyünk-e valahová? Mi volt egykor és mi most, írás közben az értelme ennek az egész boszorkányos huncutkodásnak az Énnel? Vagyis önismeret, de nem a saját egykapunkra játszott méta. És közben semmi giccs, semmi pátosz. Legfeljebb méltóság.

Válogatás a fejezetcímekből: *A szülőföld; A felmenőim; Utazás Ázsiába; Tíz nap, amely megrengette a világot; Katolikus nevelés; Nemzetiségek; Marxizmus; Oroszország; Utazás Nyugatra*. Mindennek (és még oly sok másnak) átgondolása kötelességünk lenne itt és most, pusztán azért is, mert csak legenda, hogy a korszak és az Én különválasztható, és ugyancsak mítosz, hogy a megformált Én megőrizheti szepültelen fogantatását a korban. Dehogy. Mint a csecsemő, vérben és lucokban születik a felnőtt is.

Miłosz már az előszóban meghúzza a memoár, azaz az emlékezés menetének segédegyenesét. Önkorlátozás – ez a kulcsszó.

„Már e földgolyó kicsiny szegletének képe, amelynek mindent köszönhetek, arra int, hogy korlátozzam magam.” Persze ez nem jelent álszerűny pitiánerkedést, amely csak a jelentéktelenségnek sajátja. „Semmi akadálya annak, hogy az egyén előtérbe helyezése helyett inkább a háttérrel törődjünk, és szociológiai tárgyként tekintsünk önmagunkra. Az emlékezetünkben egy bizonyos formában megmaradt belső élményeket pedig a környezetben lezajlott változások szemszögéből értékeljük.” Valami hasonlót írt Goethe önéletrajza bevezetésében: „az életrajzírás legfőbb feladatának azt látom, hogy az egyént kora viszonyai közt ábrázolja, megmutassa, miben gátolja, miben segíti őt a nagy egész”.

A *Családias Európa* cím sokértelmű, hiszen kétes, hogy a Keletről jött ember törvényes családtag-e. Miłosznak egy kölcsönkapott házbán, a Genfi-tó mellett, egész pontosan egy baldachinos ágy előtt jut eszébe a kötet megírásának ötlete. „Vegegy érzelmekkel álltam a baldachinos ágy előtt, egyszerre éreztem magam itteninek és külföldinek. Nem vitás, hogy ez is az én hazám, de mintha (...) két részre osztotta volna népeit, az egyik a család, amely összeveszett ugyan, mégis család, a másik a szegény rokonság.” Ez dacot szül, büszke ellenkezést: „Nem, sosem fogom azokat utánozni, akik eltüntetik a nyomokat, szakítanak a múltjukkal, és halottak, bár lavírozó gondolkodásuk segítségével élőknek tettek magukat. Ott vannak a gyökereim, Keleten, ez vitathatatlan. Ha nem is könnyű, vagy nem is érdemes megértetnem, ki vagyok, akkor is meg kell próbálnom.” A család ekkor nem pusztán adottság, hanem feladat, megértendő, elemzésre kötelező prob-

léma. További sokértelműség, hogy azt sem tudjuk eldönteni, mi a műfaja ennek a kötetnek: memoár, szellemi önéletrajz, személyes kortörténet, avagy pár centrális pont köré rendeződő, valamiként fonalas, de mégsem lineárisan előrehaladó esszégyűjtemény, melynek egyetlen főhőse maga a szerző, aki hangsúlyosan kora gyermeke. A címben és az egész könyvben ott bujkál egyrészt a familiaritás ólmeleg érzete, amelynek hevét nem lehűti, hanem éppenséggel felszítja a sokféleség, például az együtt és egymásból élő sokféle nyelv: az eredetileg litván Vilnában, 1911-ben született szerző már kamaszként tud litvánul, lengyelül, oroszul, franciául és németül, no meg persze valamit jiddisül is (Vilniust sokan nevezték a kelet-európai Jeruzsálemnek). Másrészt a didergés és számkivetettség, melyet csak a saját otthonában („Európában”) érezhet oly meghökkentően lealacsonyítóan az ember: a különféle forradalmak és világháborúk, a folytonos öldöklés tarka ideológiák nevében, a véletlennek a túlélésben játszott megalázóan hatalmas szerepe. Aztán jöhet Rilke summája: „Ki beszél győzelemről? Kibirni – ennyi az egész.” De a túlélés mit sem ér a kíméletlen elemzés nélkül. Ezt teszi Miłosz.

Régióinkban sok, túl sok a Történelem, ez lehet a keserű tapasztalatok végeredménye. És a történelefilozófiai bürokrópohár: a Történelemtől csak a Történelem révén szabadulhat meg az ember. Mert noha a történelmi csapda felállított, ennek ellenére léteznek döntések. De a „szegény rokonnak” csak annyi jutott, hogy eldöntse: a szovjetek által elfoglalt Litvániában, vagy a náci lerohanta Lengyelországban akar túlélni. Miłosz ezzel a választással került szembe, és – hihetetlen kockázatok vállalásával, négy határ illegális átlépésével! –

MIŁOSZI

az akkor *Generalgouvernement*nek nevezett, németek uralta csapda mellett dönt 1941-ben. És bár elkerülhetetlen, megalázó csapdák története ez a kötet, a végén mégis ott leselkedik a boldogság: „Ha összehasonlítjuk magunkat a békés és rendezett államok lakóival, minden szerencsétlenségünk és gyötrelmeink ellenére is hajlamos lennünk arra, hogy egy szempontból boldogabbnak tartsam magun-

kat.” Talán éppen azért érezhet így Miłosz, mert neki és nemzedékének sok volt a Történelem. De ez megnyitja az esélyt a tisztánlátásra. Szemben a Nyugat boldogságára született gyermekeivel „mi viszont felfedeztük, hogy az ifjúság elixírje nem a képzelet szüleménye, méghozzá pontosan azért, mert belenéztünk a XX. századi pokol mélységeibe. Ezenkívül koncentrációs táborral, golyóval vagy

szívrohammal állt bosszút a fiziológiától különböző, sűrített, felgyorsult idő. Ugyanakkor a legkomolyabb érdeklődésre tanított, és leomlottak az egyedít a közösségtől, a stílust az intézményektől, az esztétikát a politikától elválasztó falak. Mert az a bizonyosság az elixír, hogy az emberről szerzett tudásunknak nincs végső határa, és nem illik hozzánk a felfuvalkodott komolyság, mert minden eredm-

nyünk belevész a tegnappba, így hát mindig az előkészítő osztály tanuló vagyunk.” Talán igaza volt Camusnek: „Boldognak kell képzelnünk Sziszüphoszt.”

Bán Zoltán András

Fordította: Bojtár Endre, Cservenits Jolán, Mihályi Zsuzsa, Pálfalvi Lajos, Szathmáry-Kellermann Viktória. Kalligram, 2011, 267 oldal, 2990 Ft

Könyv

Alfától deltáig

Czesław Miłosz: *A rabul ejtett értelem*

„Valóban különös dolog. Hogyan lehet valaki perzsa?” – álmétkodott Montesquieu levélregényének párizsi társasága, rácsodálkozva e merőben sajtáságos „választásra”. „Hogyan lehet élni és gondolkodni a sztálinista országokban?” – ezzel a visszatérő kérdéssel szembesült az ötvenes évek elején a frissen emigrált lengyel költő és diplomata, Czesław Miłosz, aki azután 1953-as esszékötetében olyan borotvaéles logikával és sorstársi empátiával nyúlt e tárgyhoz, hogy műve nem csupán túlélte az Új Hit Keleti Birodalmát, de máig a filozófiai/ideológiai alapvetésű diktatúrák üzemmenetének meg a cukor és korbács változtatásával idomítható értelmiség magatartásának mélyebb megértését szolgálja. Merthogy az értelmiség alárendelődése a népi demokrácia országokban korántsem csak a megfélemlítés munkája volt, amint ezt számosan körülírták már az ötvenes évektől napjainkig, ám talán senki olyannyira meggyőző elemzés után, mint éppen Miłosz. A II. világháború irracionális kelet-európai tapasztalatainak traumája éppúgy közrejátszott ebben, akár csak a pozitív, történelemelvű társadalmi program utáni vágy, s persze legalább ennyire az a kiténtett pozíció is, amelyet az alkotó

értelmiség számára a szovjet típusú rendszer felkínált. A keleti értelmiségnek ez idő tájt a Nyugat „valamiféle csalódással végződő szerelem” volt, amely maga után hagyta „a szarkazmus üledékét”. Ezzel szemben a dialektikus materializmus gyakorlatba is átültetett elmélete látszólag megfellebbezhetetlenül a jó vagy legalábbis a győzelemre egyedül esélyes táborhoz csábította és egyszerűen kényeszerítette az írástudókat.

Miłosz nem kicsinyli az Új Hit világértelmezésének vonzerejét,

csak éppen nyilvánvalóvá teszi, hogy ez a dialektika nem más, mint „előre látni, hogy leég a ház, aztán szétlocsolni a benzint a kályha körül”. A Történelem rabszolgáinak mindez éppen eléggé meggyőző demonstráció lehet a dialektika nagyobb dicsőségére, ám a valóban gondolkodó fők még a népi demokráciák országaiban is hamar kiismerték ezt a mechanizmust, s még inkább a voltaképpen sohasem csábító szovjet minta másolásának abszurdításait. Ezen értelmiségek túlélését, s egyúttal az önérték megőrzését Miłosz a ketman – mozlím kultúrkörből átemelt – fogalmával magyarázza. Az alkalmasint a mai magyar értelmiségek számára sem teljességgel ismeretlen, önvédő, s mindenkor egy magasabb szempont kijelölésével operáló szerepjátszás technikáját ismertette a szerző olyan altípusokat sorol elő, mint a „nemzeti ketman”, „a szakmai munka ketmanja”, vagy épp a történelem kibekelését megvetéssel elegyítő „szkeptikus ketman”.

Am aki kiemelkedni vágyott az ötvenes évek népi demokráciáinak értelmiségi elitjéből, az nem érhet be a – legalább befelé – disztigváló ketmannel, annak tevőlegesen is hódolnia kellett. Miłosz ennek az aktusnak az illusztrálására négy

otthon maradt pályatársának portréját rajzolta a nyugati, majd az utóbbi szamizdatból és diverzánsakció keretében léghajóról lengyel földre leszárt példányokból tájékozódó keleti olvasók elé. A görög ábécé betűivel megjelölt literátorok azonosíthatósága egy pillanatra sem okozott gondot a bennfenteknek, akik alighanem kaján örömeiket lelték mondjuk az egykori barát, Jerzy Andrzejewski vagy a politikusnak állt Jerzy Putrament jellem- és fejlődésrajzában. Az emigráns szerző róluk, négyükről írva (tán csak az egyetlen, öngyilkossá lett Tadeusz Borowski portréját kivéve) felfüggesztette mélyebb empátiáját, s meglehetősen kiemelésével boncolta fel pártpropagandistává, de legalábbis szocialista-realista sablonművek szerzőivé alacsonyodott kollégáit. Az 1992-es első hazai kiadás óta részben újrafordított esszéket magyar olvasóját mindez persze aligha zavarhatja, hiszen alkalomadtán akár maga is elősorolhat néhány honos nevet e kegyetlenül plasztikus jellemzések olvasván – Darvas Józseftől a bohém pártkötőkön át egészen Illyés Gyuláig.

László Ferenc

Európa Könyvkiadó, 2011, 376 oldal, 3200 Ft

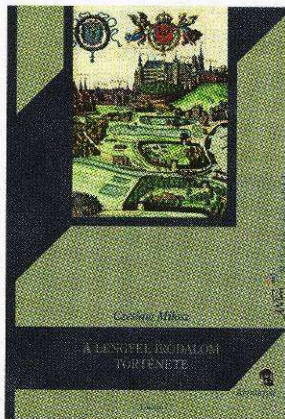
Könyv

Lost in translation

Czesław Miłosz: A lengyel irodalom története 1–2.

■ A Máriabesnyő-Gödöllő székelyű Attraktor Kiadó, amely magyar történészek – köztük olyan jeles szerzők, mint Jancsó Benedek vagy Deér József – két világháború között megjelent, de azóta elfeledett vagy egyenesen feledésre ítélt munkáit adja ki újra, a budapesti Lengyel Intézettel karöltve lengyel könyvek kiadására is vállalkozik. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanszékvezetője, Pálfalvi Lajos szerkeszti a *Vita Sarmatica* című sorozatukat. Már az eddigi 8 kötet kiválasztása – kezdve Ryszard Legutko eléggé híg politológiai esszéjén az irodalomtudósnak nagy, de moralistának ósdi Roman Ingarden könyvecskéjén át egészen a rendkívül érdekesen gondolkodó, de olvashatatlan Józef Mackiewicz három (!) könyvéig – is megkérdőjelezhető. Miłosz könyvének kiadása azonban nem: az egyértelműen energia-, pénz- és papírcsokolás.

Miłosz (1911–2004) ezt a könyvét ugyanis nem anyanyelvén, lengyelül írta, hanem angolul diktálta – fél évszázaddal ezelőtt. Miłosz 1960-ban költözött át Párizsból a kaliforniai Berkeley-be, s a rákövetkező évben kezdte meg egyetemi előadásait a lengyel irodalomról. Mivel azonban írni nem tudott angolul (s nem is akart: nem pusztán verseit, de próza műveit is élete végéig kizárólag lengyelül írta), ezeket az előadásokat a hatvanas évek első felében lediktálta egyik tanítványának, egy bizonyos Catherine S. Leachnek, aki annak rendje és módja szerint stilizálta a szöveget, amely aztán 1969-ben meg is jelent. Ezt az első amerikai kiadást, amely csak 1939-ig tárgyalta a lengyel irodalom útját, Miłosz megtol-

dotta a második, 1983-as kiadás számára egy jó százötven oldalas vázlattal az 1945–1966 közötti időszak fejleményeiről. Maria Tarnowska fordításában először csak az első amerikai kiadás jelent meg lengyelül Krakkóban, s csak 2010-ben a második, teljesebb szöveg, amiből aztán az előttünk fekvő magyar könyv készült. A miłoszi diktált angolból amerikai angolra fordított, abból lengyelre fordított, abból magyarra fordított nagyszé...

Hogy kiderüljön, miért teljesen érdektelen a magyar olvasó számára ez a munka, érdemben szinte nem is kellene tárgyalni. Elég azt a mérhetetlen különbséget megemlíteni, ami egy, a lengyel kultúra iránt érdeklődő, 1960-as évekbeli amerikai egyetemista és egy mai magyar olvasó között fennáll. Hiszen az angol nyelvű olvasónak egyedül – a Miłoszhoz hasonlóan Vilnából indult és Amerikában kikötő – Manfred Kridl 1945-ös lengyel irodalomtörténete állhatott a rendelkezésére (ha valamelyik nagy könyvtárban

egyáltalán megtalálta), míg nekünk összehasonlíthatatlanul több: elég csak a szocialista irodalomtörténet-írástól nem fertőzött, önálló könyve(ke)t megjelentető polonistáink – Balogh Magdolna, Gömöri György, Hopp Lajos, Kovács István, Pálfalvi Lajos, Pályi András – munkáira gondolnunk. Miłosz az egyes fejezeteket a történelmi körülmények rövid háttérrel vezet be. Az amerikai diáknak nyilván minden információ új volt. Mi viszont a számos részlettanulmány mellett két összefoglaló szakkönyvet is olvashatunk a lengyel történelemről (P. S. Wandycz: *A szabadság ára*; N. Davies: *Lengyelország története*). S ami a legfontosabb: magából a lengyel irodalomból több volt magyarul olvasható, mint angolul. (Úgy sejtjük, ez azóta – s éppen Miłosz népszerűségének és népszerűsítő tevékenységének hatására is – megváltozott. Habár az a 16–17. századi lengyel irodalom, amit Miłosz a nacionalista romantikával szemben megpróbált aranykornak kikiáltani, ugyanannyira ismert az angol, mint a magyar olvasó előtt: semennyire.)

S még valami. Miłosz, aki nemcsak költőnek zseniális, de történelemfilozófus-politológus-esszéistának is, nem volt irodalomtörténész, az 1960-as évek elején főleg nem. Ne felejtjük: ő jogot végzett, s a bölcsészkar óráira – például Kridl óráira – csak úgy áthallgatott; a felszabadulás után pedig, amikor diplomataként szolgált, nyilván nem irodalomtörténeti szakmunkákat bűjt. Márpedig az irodalomtörténet-írás szakma is – amit Miłosz nem tanult meg. (Nem úgy, mint mást. A Tomas Venclovával

folytatott híres levélváltásából például kiderül, hogy élete második felében, már Amerikában úgy kellett megtanulnia azt a zsidó-jiddis kultúrát, ami ifjúsága első két évtizedében ott volt az orra előtt a félig lengyel, félig zsidó Vilnában; s noha mindig is utálta a „nacionalista vámpírt”, s ezért a rég felbomlott Lengyel–Litván Nemzetközösség polgárának vallotta magát, ugyanígy járt a litván kultúrával is.) Erre csak egyetlen példa a számos közül: Miłosz talán le sem írja azt a szót, hogy „realizmus”. A lengyel irodalomtörténet-írás hagyományosan valóban pozitívizmusról beszél, amely több is meg kevesebb is, mint a realizmus. De azért egy külföldieknek szóló irodalomtörténetben mégiscsak illene legálább megemlíteni, hogy a két fogalomnak van valami köze egymáshoz.

S végül egy kínos kötelesség: Mihályi Zsuzsa fordítása egészen botrányos. Minden második mondatát ki lehetne pécézni: mintha a fordító életében nem olvasott volna szakszöveget, s a házastársi bizalom mintha a kontrollszerkesztő Pálfalvi Lajos éberségét is a nullára csökkentette volna. (Csak két példa, a legdurvábbak közül: a *Rzeczpospolita* nem Köztársaság, hanem Nemzetközösség, s nem az 1. kötetben szereplő Litván Nagyhercegség, hanem a 2.-ban kijavított Litván Nagyfejedelemség a helyes.) Csak sejtethetjük, mi történhetett: a korábban Miłosz-esszéket, de mást is jól fordító Mihályi Zsuzsát (vagy a névmutató is magyar szokás szerint elsőköfáló kiadót) szórította a határidő.

Nem szeretnénk, ha ez a kudarc akár a sorozatszerkesztőt, akár az Attraktor Kiadót visszatántortáná a lengyel könyvek kiadásától. Milyen örömmel fogadnánk például egy Miłosz-összest – s akkor még ezt a könyvét is gyorsan elfelejtenénk.

Bojtár Endre

Lengyelből fordította Mihályi Zsuzsa. Attraktor, 2011, 313+275 oldal, 5900 Ft

Tavaly ünnepeltük Czesław Miłosz születésének centenáriumát. Az évfordulóra megjelent könyvekről készített kritikai összeállítás megjelenését a Lengyel Intézet támogatása tette lehetővé.

ÁTS JÓZSEF:

Czesław Miłosz „kulturális földrajza”

denekelőtt arra szeretnék magyarázatot, hogyan keveredtem egyáltalán erre a konciára, hiszen nemhogy Miłosz-kutató nem ok, de polonista sem, nem tudok lengyezzé Miłosz műveit csak fordításban olvasni. Mint kiderült, Pállfalvi Lajos, sok Miłosz-írával magyar fordítója ajánlott a Lengyel ter figyelmébe, mint *A magyar esszé antológiájának* szerkesztőjét, a magyar esszé nézését, arra szánva, hogy lesz mondandó a lengyel szerző esszéírásának és az esszé műfaji hagyományának a viszonyáról. Eről a témáról próbálok tehát valamit dani, mielőtt az előadásom címében jelöléseket tárgyalnám. Miłosz esszéírásának, formalkódjainak, tempójának egyáltalán idegen a magyar esszéírásról, ám úgy vélem, nemcsak rá, hanem más kiváló esszéírókra, Stempowski, Herling-Grinbergre, Herberterre is igaz. Ellenben Miłosz témái, észjárása, szellemi álláspontja nála is meglepő a magyar esszé történetének sábjába helyezve, s ez különösen érvényes a ís képzlet sorsával és jellegével, metafizicérelésekkel foglalkozó műveire.

yan kulturális személyiség és életmű, mint esław Miłosz, nincs a magyar kultúrában. a biztos, hogy a két kultúra, a lengyel és a ar eléréséből adódik mindez, lehet egyi, személyes adottság is: a magyar kultúra-Babits Mihály volt az utolsó nagy költő, gyben jelentős politikai, metafizikai és ioni gondolkodó is volt – miként Miłosz. Az út hétéven évben (azaz éppen abban az időban, amikor Miłosz életműve kiadásra került) a magyar kultúrának voltak ugyan nagy költői a gy gondolkodók, ám olyan személyisége, költőként és gondolkodóként is nagyon anánk, nem volt. A magyar kultúra felül szokatlan, hogy Miłosz egyszerre hangozta antinacionalizmusát és katolikus identáit, sőt, hogy az előbbi részben az utóbbi-következőnek látta. Ugyancsak szokott, hogy e modern költőnek határozott anti-demista irodalmi nézetei voltak, s hogy éles onalizmusbírálattal világos, következtető ísszel hozta tudomásunkra. A Miłosz életével való magyar nyelvű találkozás épen t elsősorban kultúránk szokványos szellei-ológiai mintáitáram szembesít: errefe-vallásos identitást hangsúlyozók gyakran onalisták, az antiracionalista szerzők több-er valamiféle homályos, költőiesített stili-írnak, s elég régen nem láttunk színvonal- kifjezett antimodernista irodalmi nézete-magyarul.

oha nincs magyar szerző, akinek az élet-ét párhuzamba állíthatnánk Miłosz élet-ének *egészével*, egyes részeivel, témáival, éle-i álláspontja némely elemével párhuzam-állítható néhány magyar író működése. Most kintek azoktól a szerzőktől, akiket csupán zép-Európa kulturális egységének a témá-ól össze a lengyel íróval, inkább olyanokat álok felidézni, akik több szállal is össze-teknek vele. *Családi Európá* című kötetének ádul Márai Sándor szintén emigrációban *Föld felől Föld felé* című visszaemlékezése a magyar a - összevetésük akár önálló téma is lehet-egy Miłosz-konferencián. Persze, a *Családi-úrpa* teljes szellemi önéletrajzi, míg a *Föld felől Föld felé* csak néhány év, az 1944-45-ös orosz meg-llás és az 1948-as emigrálás közti évek. Ám illőbenen túl sok hasonlóság is van a mű-i formájában és témáiban. Mindkettőben ptező szerepet kap az európai Nyugat-Ke-tengetés értelmezése, az elbeszélők hozzá-ó viszonya. „Vidéki származék vagyok Nyu-on, mert magyar vagyok. Egyéni sorsom kulhat tetszősége; ez nem változtat azon, gy örökök csak megtűrt, befogadott idegen tek itt.” E mondatokat, ha a „magyar”-t „len-el”-re cseréljük, akár a *Családi Európában* vlahatnánk.

Mindkét műben működik a nevelődési re-ny műfaji kódja. Miłosz könyvének főhőse

mű Nyugat-bírálata is. Miłosz és Márai élet-műve és élete a két említett művön túl is mut-érdekes egybecséséket: ilyen például a nap-lóírás fontossága az életműjükben, „ódivatú” irodalmi nézeteik, vagy Kaliforniában lelt évtizedeik. Mégis, nagyon különböző szerzők: egyikük vallásos, a másikuk hitetlen katolikus. Elért a nyelvhez való viszonyuk is: noha Márai is több nyelven olvasott és beszélt, nem volt műfordító, és az irodalmi alkotást a saját nyelv-éhez kötöttek láttá; Miłosz viszont sok energiát fordított irodalmi alkotások más nyelven való közvetítésére, s kiterjedt fordítói életmű-vet hozott létre.

Egészen más pontokon lehet összekötni Miłosz és Pilinszky János életművét. Összeveté-süket főként az indokolhatja, hogy Pilinszky is nemzetközi nagyságrendű (katolikus) költő volt, s éppúgy meghatározó volt számára a val-lásos képzlet témája, európai történet, Dosz-tojevskij és Simone Weil ebben játszott szere-pe, költészet és hit lehetséges kapcsolatának kérdésköre, mint Miłosz számára. Publicisztí-ikai írások sorában tárgyalta e témákat, ám fej-tegetései nem vezettek el olyan összegző ál-kotáshoz, amilyen például *Az Úrvo országa*. Költői gyakorlatában Pilinszky más úton haladt, mint lengyel kortársa. Egyik legjelentősebb teoreti-ki írásművét azonban, 1972-es párizsi előadá-sát, melyet *A kelet-európai kultúrák néhány adottsá-gáról* tartott, érdekes összehasonlítani Miłosz nézeteivel.

Pilinszky a kelet-európai kultúrák közé a ma-gáé mellett az orosz is beszámította, s nem fel-tételezett köztes régiót a Nyugat és az orosz föl-dek között, mint Miłosz. Azaz nem a katolikus-pravoszláv törésvonalat tartotta Európa legfőbb belső határvonalának, hanem (kimondatlanul) a Karoling Birodalom egykori határát. Az így értett kelet-európai kultúrák eredetiségét, a nyu-gat-európaihoz képest áthidalhatatlan külön-bőségüket hangsúlyozta, mivel az előbbieket alap-veően vallásos és népi kultúráknak látta, az utóbbiakat viszont a tudományosság modelle-je köré szerveződöttnek. Azaz Pilinszky Miłosz-hoz nagyon is hasonlóan ítélte meg Nyugat-Európa kultúráját és művészetét, ám teljesen eltérően Oroszországnak és a köztes európai terü-leteknek a viszonyát. E nézetkülönbség meg-nyilatkozik más írásaikban kifejtett Dosztojevsk-j-értelmezésük eltéréseiben is.

Néhány, nem is jelentéktelen vonásban Rónay György életművét is párhuzamba lehet ál-lítani Miłoszéval. Rónay rendkívül sok műfaj-ban alkotott; ma jobb költőnek tűnik, mint re-gényírónak, noha nem volt nagy költő, s e for-mátumbeli különbség máris a lengyel nemze-déktársával való összehasonlítás ellen szól. Ám életműjük alapjaiban van némi hasonlóság: katolicizmusukra és a francia kultúrához való kapcsolódásukra gondolok. Rónay *Naplóját* ol-vasva néha az ember érzése, hogy nem is magyar, hanem kelet-francia szerző fejlegyzéseit ol-vasza. A napló, a fejlegyzések műfajához való kö-tődésük is közös bennük, miként az is, hogy történetírói lettek saját irodalmuknak. Tehát nemcsak életműjük alapja, de szerkezete is mut-talánosságokkal. Talán mert Rónay a szoci-alista rendszerben élte le élete több évizetét és nem emigrációban, a Nyugat kultúrájához kevésbé volt polemikus a viszonya, mint a len-gyel költőnek. Viszont érdemes volna talán al-posabban összevetni a második világháború utáni években megszárdult költészet, irodalmi nézeteiket. Rónay, Miłoszhoz hasonló mó-don, a valóságélvű és reményt adó irodalom mellett tette le a voksát akkori írásaiban. Való-szintűleg állásfoglalásukból következőnek le-het nevezni, hogy később olyan műfajok új-ra-felhasználásával is foglalkoztak, mint a példá-zat vagy a szolnár.

Végül egy Miłosznál jóval későbbi születé-sű magyar esszéírót említenék, akinek a néze-tei, legalább részben, összevethetők az övéivel. Az eltérések lajstroma itt a legohosabb, hiszen Balassa Péter nem széprő, hanem kritikus volt.

párhuzam vonható a magyar esszéíró *Összeho-sonlító szemléletudomány* című vitáira, a len-gyel költő Nobel-díjbeszéde között. Mindkét írásműnek egyik alapkérdése a közép- vagy kelet-közép-európai irodalmaknak a nyugatival szembeni esélye. Ahogyan Miłosz elhatárolta magát beszédeiben a nyugati *écriture* emlékezet-mentes irodalmától, s szembeállította vele, mint értékesebbet, az emlékeztet hordozó közép-európai irodalmakat, úgy nyilvánította Balassa is a kelet-közép-európai irodalmak esélyévé a tragikus látásmód megőrződését a tragikum iránti érzéket elvesztett nyugati kultúrával szemben.

Az előadásom eddigi részében két nagy, Miłosz-nál, s némely magyar szerzőnél is összefüggő téma került szóba: (1) a vallási képzlet kérdé-se, európai története, s a rivális világmagyará-zatokat megjelent nyugati racionalizmus, tudomán-yos világnézet következményei, illetve (2) Európa kulturális tagoltsága, a nyugati orszá-gok és a „másik Európa”, a mi régióknak egymá-shoz, illetve az orosz kultúrához való viszonya. Előadásom hátralévő részében a másodikként említett témával szeretnék foglalkozni, legin-kább önéletrajzi okokból: míg az első téma meg-lehetősen távol áll tőlem, s legfeljebb intellektu-álisan érdekel (akárcsak a már említett Márai Sándor, én is hitetlen katolikus vagyok), addig a második téma ifjúkorom óta élelnek foglalkoz-tat, része nevelődésem történetének. Ugyan-iz ahhoz a generációhoz tartozom, amely a nyolc-vas évek elején-közepén eszmélt rá orszá-gának és kultúrájának problémáira, azaz éppen akkor, amikor 1980-ban Czesław Miłosz elmond-ta, közép-európai írónak nevezte magát, No-bel-díjbeszédeit, s amikor kialakult a nemzet-közi iró Közép-Európa-vita. Valószínűleg 1985 óta vagyok Miłosz olvasója: ismerkedésem az életművel Gdańskban kezdődött, amikor egy cédulára lemosoltam a hajógyári emlékműről néhány verssortát, amelyekből – lengyelül lévén – egy szót se értem.

Főként két, időben távoli, egymást nem tel-jesen fedő gondolatmenetre támaszkodom az alábbiakban: a *Családi Európá*, illetve *A köllé-szet tanúságáttele* című írásművekre, utóbbinak, Miłosz 1981-82-es harvardi előadásainak első-sorban I. darabjára. A *Családi Európá* négy nagy „kulturális földrajzi” régiót vizsgál: Európa két nagy részét, a fejlettebb nyugati és a „slejtese” is nevezett keleti, továbbá Orosz-ország vallási alapon is elkülönülő idegen ci-vilizációját, valamint Észak-Amerikát, amely szintén idegen világ egy kelet-európai száma-ra, noha nem a vallási alapú civilizációs elkülö-nülést értelmében. A *Családi Európá* nevelő-dési regénye egyben utazási regény is: a főhős-elbeszélő bejárja és megismeri e régiókat, s története végén, miután igazi otthonába nem tér-het meg, elfogadja, hogy Európa idegen-ise-mérés másik felében, a nyugatban éljen tovább. Nem fogok beszélni most a könyv Amerika-képerél, s csak röviden fogok beszélni Orosz-ország-képerél.

Több ével ezelőtt olvastam, most előkeres-ttem Jan Prokop tanulmányát arról, hogyan vit-te színe Oroszországot Mickiewicz, illetve Miłosz. „Miłosz szemében [a *Családi Európá*ban] Oroszország fontos attribútuma a természeti erőkhöz fogható gigantikus, sötét és észlelen erő” – írta a szerző, s érdekesen elemzte a könyv egyik elbeszélés-betétét, az oroszok által elfo-gadott és agyonlőtt szörmebundás német katona történetét, mint annak allegóriáját, mennyire nem érti, félreírta a nyugati ember az orosz gondolkodást, szemben a lengyel főhős-elbeszél-ővel. Ezek szerint, folytatva Prokop gondolatme-netét, a lengyeleknek, a kelet-európaiaknak az a történelmi adta előnyük a nyugatival szem-ben, hogy Oroszország megértésén keresztül képesek megérteni az orosz kommunizmus jel-legét és veszélyességét is. Noha az orosz kultú-ra képe a *Családi Európá* Puskinról szóló oldá-lan kiegészítő, módosul), miként az író későbbi, Dosztojevskijről szóló beszédeiben is, a tézis-vál-

igazi, egymást számon tartó európai család-gok nyugaton élnek – keleten csak a számon alig tartott szegény rokonok. A könyv egy ilyen szegény rokon története, aki mélységsen tisz-tában van a nyugati és a keleti Európa *belső* (azo-nos civilizáció belüli) idegenségével – ezt pél-dázza a családtörténeti részben a Litvániába férjhez ment itáliai énekesnő reménytelen tör-ténete –, s mégis meghaladni igyekszik önnön szegény rokon mivoltát, kelet-európai perifériá-tudatát, s e meghaladás sikere teszi lehetővé vi-zionlagos nyugati otthonosságát.

A negyedszázzaddal későbbi harvardi előadá-sok „kulturális földrajza” hasonlít is, különbö-zik is a *Családi Európá*tól, mindenesetre ho-nyolultabb és ezért érdekesebb annál. Az elő-adásorozat nem foglalkozott az orosz kultúrá-val, viszont az európai kulturális tagolódás ér-telmezésére nemcsak térbeli, hanem időbeli ma-gyarázati sémvál is előállt. Eszerint Európa kultúráját sok évszázadon át a Dél-Észak ten-gely határozta meg: a kulturális javak nagy áram-lása Rómából tartott észak felé a latin nyelvű kereszténység határvidékéig, közöttük a Lengyel-Litván Nagyfejedelemségig, amely így északi területnek számított. A XVIII. század táján azonban mindez megváltozott: a Dél-Észak ten-gely meggyöngült, noha teljesen nem tűnt el, és átvette szerepét a Nyugat-Kelet tengely; a kulturális javak áramlásának iránya immár nyu-gatról keletre tartott. E tengelyen központi kul-túráknak és nyelvnek hosszú ideig a francia szá-mított, a Lengyel-Litván Unió egykori terüle-ti pedig északiaktól keletieké váltak. A XX. század közepén azonban – az orosz kommuniz-mus terjeszkedése, valamint a központi helyze-tű nyugati kultúra befelé fordulása következté-ben – a Nyugat-Kelet tengely eltört.

John Neubauer egy cikkében azt írta, hogy a Dél-Észak tengely jelentőségének a hangsz-lyozása volt Miłosz legfontosabb és eredeti hozzájárulása a nyolcvanas évek Közép-Euró-pa-vitáihoz, és John Neubauernek igaza volt. Ha tovább kívánnánk gondolni a lengyel író gon-dolatmenetét, innen indulnánk ki én is. A két tengely feltételezése és az időbeli magyarázó séma lehetővé tette Miłosz számára, hogy élet-műve más alapvető témáit összhangba hozza Európa „kulturális földrajzának” leírásával. A XVIII. századot (mint leginkább *Az Úrvo orszá-ga* hangszlyozza) szerzőnk nagy fordulatnak látta más területeken is: ekkor nem végbe, mint írja, az európai civilizáció szembefordú-lása önnön keresztény alapjával. Így tehát a Dél-Észak tengely hosszú időszak a (katoli-ki) keresztény alapok érvényesülésének peri-ódusa, s a latin nyelvű öszköző szerepe miatt a viszonylagos egységesség, míg a Nyugat-Kelet tengely időszak a természettudomán-yos racionalizmus érvényesüléséé, s egyben a nemzeti alapú államalkotás felé történő elmozdu-lásé. A Dél-Észak tengelyen a kultúra antik modelle terjedt Európában (a római jogtól a IV. harvardi előadásban elemzett klasszicizmu-sig); a Nyugat-Kelet tengelyen, a XVIII. szá-zadot követően, a Miłosz szerint kétszáz évig tartó romantika.

Oskar Miłoszról, a költői-szellemi identitása megformálásában, nevelődéstörténetében oly fontos szerepet betöltő rokonáról azt írta szer-zőnk II. harvardi előadásában, hogy antimod-ernista költészetfelfogásával „önkéntesen visz-zakoltóztotta a európai történelm egy bizonyos szakaszába, valahova a XVIII-XIX. szá-zad fordulójára, s bizalmatlanul visszautasítot-ta azt, ami az európai civilizációban a későbbi-ekben végbement”. Harvardi előadásában, s nem csak az utolsóban, „A reményről” szölv-ben, Czesław Miłosz arra tett kísérletet, hogy saját hasonló konzervatívizmusát jóváközp-on-tívá változtassa. Ha jól értem a szándékát, ó nem arra törekedett, hogy visszamenjen a ter-mészettudományos racionalizmus, a romanti-ka vagy a nacionalizmus időszakára elé, hanem arra, hogy szellemleg meghaladja ezeket a nagy kulturális jelenségeket: hogy túlhaladjon rajtuk. S e túlhaladásban nagy jelentőséget tulajdonít-

MIŁOSZ online

KONFERENCIA

HU

<http://www.irodalmijelen.hu/node/11456>

http://www.kalligram.com/?cl=spravy_item&iid=177&PHPSESSID=3ba0db3bdc0b34cf97f73cf5c5ceba73f

http://www.litera.hu/hirek/nemzetkozi_konferencia_czeslaw_miloszrol

http://www.port.hu/pls/w/event.event_page?i_event_id=1769590&i_event_area_id=38&i_city_id=-1&i_topic_id=50&i_county_id=-1

<http://kultura.hu/main.php?folderID=881&ctag=articlelist&iid=1&articleID=316155>

http://prae.hu/prae/programs.php?pid=5330&naptar_year=2011&naptar_month=10&naptar_day=7

<http://www.mno.hu/porta1/812847>

PL

http://www.culture.pl/kalendarz-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/L6vx/content/budapesztenska-konferencja-poswiecona-tworczosci-czeslawa-milosza

<http://muzeumliteratury.pl/srodkowoeuropejska-tozsamosc-czeslawa-milosza-i-jego-miejsce-w-kulturze-europejskiej-konferencja-w-budapeszcie/>

<http://www.budapest.polemb.net/index.php?document=579>

EGYÉB:

http://www.antikregiseg.hu/hirek/bemutatjak_milosz_a_lengyel_irodalom_tortenete_ci_mu_konyvet_1056.php

http://www.litera.hu/hirek/mindent_czeslaw_miloszrol

http://www.kulturkalandor.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=7359&Itemid=66

http://www.magyarhirlap.hu/kultura/a_lengyel_euelnokseg_magyarorszagi_programjai.html

<http://underground.pcdome.hu/cikk.php?id=17917>

http://port.hu/pls/w/event.event_page?i_event_id=1775114&i_event_area_id=24&i_city_id=3372&i_topic_id=21&i_county_id=1

http://www.magyarhirlap.hu/kultura/miloszt_unnepli_a_lengyel_intezet.html

<http://www.melano.hu/content/czes%C5%82aw-mi%C5%82osz-konferencia-pet%C5%91fi-s%C3%A1ndor-irodalmi-m%C3%BAzeumban>

http://www.kulturkalandor.hu/index2.php?option=com_content&task=view&id=7359&pop=1&page=36&Itemid=66

<http://kultura.hu/main.php?folderID=911&articleID=314944&ctag=articlelist&iid=1>

http://www.katolikusradio.hu/?m_id=4&m_op=viewmusor&id=257539

<http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=444185>

http://www.litera.hu/hirek/szaz_eve_szuletett_czeslaw_milosz

<http://www.kibic.hu/hir/125/czes%B3aw-mi%B3osz-kozep-europai-identitasa--->

<http://www.irodalmijelen.hu/node/11456>

http://www.kalligram.com/?cl=spravy_item&iid=177&PHPSESSID=a158efe60546a74eaa9ea198babdb249

<http://www.pim.hu/object.9ff44c0c-5104-4e82-8311-232f1d92d226.ivy>

http://www.port.hu/pls/w/event.event_page?i_event_id=1769590&i_event_area_id=38&i_city_id=-1&i_topic_id=50&i_county_id=-1

PRESS

http://prae.hu/prae/programs.php?pid=5330&naptar_year=2011&naptar_month=10&naptar_day=7
<http://www.manca.hu/index.php?gcPage=/public/hirek/hir.php&id=24655>
<http://kultura.hu/main.php?folderID=887&ctag=articlelist&iid=1&articleID=317272>
<http://www.lanchidradio.hu/printable/node/144884>
<http://www.magyarforum.eu/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=3367&start=0&postdays=0&postorder=desc&highlight=>
<http://ekultura.hu/latnivalo/hirek/cikk/2011-09-22+07%3A00%3A00/hir-czes%C5%82aw-mi%C5%82osz-csaladias-europa-konyvbemutato>
http://www.litera.hu/lathatas/czeslaw_milosz_csaladias_europa_konyvbemutato
http://www.litera.hu/lathatas/czeslaw_milosz_a_lengyel_irodalom_tortenete_konyvbemutato
http://www.magyarhirlap.hu/kultura/ferencnapi_bucsu_a_ix_keruletben.html
http://www.nol.hu/kult/paszuly-bucsu_a_ferencvarosban
http://www.budaors-radio.hu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=60&Itemid=204
http://www.fidelio.hu/klasszikus/ajanlo/hang_hangba_hull_es_hangot_kerget
http://www.konyv7.hu/html/hir_nyomtat.php?hir_reszlet=2656&PHPSESSID=